

Եղիվարդի բանաստեղծութեանց զբաղակար յատկանիշներէն են իր լեզուական ոճի մաքրութիւնը, զգայնութեանց հազարդականութիւնը և մանաւանդ ներշնչութիւնը թափը:

Ա. Մեսրոպի ձօնուած իր մէկ քերթուածին մէջ այսպէս կ'եզրափակէ անոր բանաստեղծութիւնը.

«Թոյլ տուր ինծի,
Մենձ ակումիդ, անհուն մոնազ,
Քեզ բերելու երախտիքի
Քաջութուն այս ջինջ
Ոսկի արտէն ցորեններու,
Ջոր օր մը զուն, ափով արդար,
Ճանեցիր մեր հոգիներուն:

Այսօր նորէն,
Ես՝ մին յետին մտածումիդ
Զաւակներէն,
Յիշատակիդ առջև կեցած՝
Կը պաղատիմ անհունօրէն
Որ հոգիովդ մեզ հետ ըլլաս
Պարտքի, զոհի եւ զիտութեան
Սուրբ ճամբայէն մեզի ռահորդ
Մահէն ալ վեր, մահէն ալ վերջ:»

Ու մահը, որ կու գայ որպէս վախճան իր անցաւոր կեանքին, կը ստեղծէ նաև պարապ մը հոգիներուն մէջ բոլոր անոնց՝ որ սիրեցին զինք իբրև Պատրիարք և հայր, իբրև ուսուցիչ և գրող, իբրև բանաստեղծ և խմբագիր: Ու գիտեն անոնք որ իր յիշատակը պիտի մնայ անմեռ, ինչպէս իր բանաստեղծութիւններն աւերականութիւնը, որոնց մէջ իր սիրտը պիտի մնայ յաւէտ արթուն:

«Ես ննջեմ և սիրտ իմ արթուն կայ:»

ԹՈՐԳՈՄ ՓՕՍԹԱՃԵԱՆ
Ամերիկա

ՏԽՈՒՐ ԱՆՐՋԱՆՔ

Ամեն. Տ. Խղիեհ
Պատրիարքի յիշատակին

Նստիլ հոս ու կրագելլ Մոսկոն
Հուրը, մեռնող օրուան տխուր համակերպութիւնը, առ ըմպանակին հեղուկը, որ հոգիիդ մէջ քաղցր թախիժ մը կը փռէ, նուազը, որ վաղուց, կարծես բոլորովին մոռցուած յիշատակներ կ'արթնցնէ քաղցրացած, գեղեցկացած, ամէն բան քեզի կը արամադրեն երազանքի, որ այնքան հազուադէպ է մեր օրերուն հե ի հե արշաւի, խռովայոյզ մրցակցութեան, անիմաստ պայքարի ընթացքին:

Կը խորհիս ցաւով, որ ուրիշ ժամանակներուն, ծառի մը շուքին կամ օրորի մը եզրին՝ մարդիկ երջանկօրէն կրցած են երազել ու կը տխրիս ծնած ըլլալուդ այս աներազ դարուն, ուր իմաստութիւնը վտարուած է կեանքէն:

Երաժշտութեան խլացած Արամազդի սիրտը կը փոթորկի նուագին մէջ ամպերու որոտումներով, ծովու գալարուն աղաղակներով, տեղատարափի շառաշիւններով, Հոգիի մը վսեմօրէն ահաւոր ողբը ներդաշնակուած տիեզերական ցաւերու փոթորկումներուն, հոգեվարքի հոնդիւններուն, վիրաւոր գաղաւթներու աղաղակներուն, Անոր ճակատագրին յիշատակը կու գայ իր նուագին հետ ու կը ճանկառէ, կ'արիւնէ հոգիդ: Գիտակից ճիգ մը կ'ընես աղատուելու այդ յամառ յահախանքէն: Ու ահաւոր պարապութեան մէջ կը դռնես ինքզինքդ: Իրաւ է ամէնը թէ երազը ինչ է այս: Ինչո՞ւ կը սկսի և ինչո՞ւ կը վերջանայ: Ա՜յս է ամէնը: Կ'արժէ:

Կ'արժէ, այո, եթէ նոյնիսկ անգամ մը միայն արեւուն երեսը նայելու համար ըլլար այդ: Եթէ կոյսի մը նայուածքին խորը սուզուելու և վայրկեան մը անմահանալու համար միայն ըլլար այդ: Եթէ երազի մը ետեւէն վաղելու և չհասնելու համար ըլլայ այդ: Եթէ ուրիշ հոգիի մը ցաւին հաղորդակից, ցաւակից ըլլալուն համար միայն ըլլար այդ:

Տխուր, հանդարտ նուագ մըն է որ կը ծաւալի հիմա, նուագ մը որ կը յի-

չեցնէ թափուր վանդակը որմէ իղձերուդ թռչունները մէկիկ-մէկիկ մեկնեցան անթերադարձ: Նուազ մը որ կը տանի քեզի անցած ճամբաներուդ: Ժպտուն, լացող, հեգնող, անտարբեր յիշատակներու մէջէն կ'անցնիս: Եղնիկի մը աչքերը ճամբուն եզրէն քեզի կը նային. սիրտդ կ'արիւնի, կ'անցնիս: Մոռցուած ձայները կու գան իրենց մեղեդին հեկեկալու, մոռցուած անունները կտոր-կտոր կը շինուին, կ'ամբողջանան. ջնջուած դէմքերը կը վերակազմուին, կ'աղուարանան: Ո՛ւր էք հիմա մէնքդ, որոնց հանդիպեցայ իմ երկար ճամբու ընթացքին: Դուք որ արեւին կը նայիք դեռ՝ ձեր ճամբան վերելք մը ըլլայ միշտ, ձեր նայուածքը կատարին ուղղուած, ձեր հոգին միշտ վառ բարձունքին տենչով... Իսկ հողը թեթեւ ըլլայ՝ ձեզի որ տակը կը հանգչիք, կանաչը առատ այդ հողին վրայ, ձեր սրտէն զարդ և շուշան ծաղկին:

Տարածութիւնը, ժամանակը իմաստ չունին:

Սամաստի դաշտերուն մէջ ինքզինքս կը գտնեմ հիմա՝ ահաւոր վշտի մը հետ: Վիշտը խորտեալ մանուկի մը կորուստին՝ խաւարին, իրարանցումին, որոտումներուն, վայնասուններուն մէջ:

Կերպես ու կու լաս, կը մեծցնես այն պղտրիկ ցաւերը որ պատճառած եւ անոր ու կու լաս, ինչպէ՞ս մեռաւ արդեօք: Մոռցա՞ւ իր ինքնութիւնը: Մենչ ահաւոր մղձաւանջ: Կ'անցնիս մեծ ու պղտրիկ յիշատակներուն մէջէն: Անապատին խորը գերեզման մը կը փնտռես: Արցունքներով թրջնրես դայն: Ուխտեր հոն թաղուած ոսկորները չթողուլ անապատի ամայութեան, շնագայլերու ոռոնցներուն, ու կը տառապիս հիմա տեղն իսկ կորսնցուցած ըլլալուդ:

Նուազը լուծ է հիմա: Բայց կ'ուզես այս ճամբուն մինչև սկիզբը երթալ: Կ'ուզես որ փշոտ յիշատակները սիրտդ արիւնեն:

Պղտրիկցած, կծիկ եղած, կրիայի երեււոյթ առած, տաճիկ պառաւ մը կ'անցնի: Չես գիտեր դարկէ իր անիմաստ զոյու-թիւնը արեւուն լոյսին հանած և օր ծա-

կին մէջ դանիկա ծածկելու յոյսով: Ամէն կողմէ, ամէն տարիքի պատանիներ, մանուկներ հաւաքուած շուրջը կը քարկոծեն, կ'ոտնահարեն դայն, կը գլորեն առուակին մէջ: Լինցաւ կը խորհիս, թեթեւութիւն մը կը զգաս: Կը կանգնի սփռոյն ուն, կը հառչի առուեղրին խոտերուն ու ճիգով մը իր ոյժէն վեր կ'ելլէ ու ինքզինքը կը քաշկատէ մէջքը կոտորած սողունի մը պէս: Կը մոռնաս խորտեալ մանուկին վիշտը, կը մոռնաս անպատմելի դադանութիւնները անոր արեւակիցներուն, կը մոռնաս վրէժի կակիծը, տոա՞յ կը նետուիս, կ'աղաչես, կը հայհոյես, կը սպառնաս դայն տանջողներուն: Ու կը նստիս, կու լաս անգոր: Ու խաղը կը շարունակուի, պառաւին նուազը խառնելով մանուկներու քրքիջներուն:

Միգնմիսա՞յ:

Նուազը լուծ է վաղուց: Ճաղատ լուսինը սա անկիւնէն ինծի կը նայի: Դիմացս երկու մարդիկ տիեզերքի մասին կը խօսին. «The universe is finite but unbounded» կ'ըսէ մէկը: «Ես հունաւոր տիեզերք չեմ կրնար ըմբռնել կ'ըսէ միւսը: — Տիեզերքը հունաւոր է գունտի մը մակերեսին նման: Գունդը որքան ալ մեծ ըլլայ՝ եթէ որոշ կէտէ մը մեկնիս անշղ ուղղութիւնով, միւս կողմէն նոյն տեղը պիտի դառնաս: Նոյնն է նաեւ տիեզերքի պարագային:

Անըմբռնելի բան մը կայ հոս: Մենք կ'ամայի տիեզերք գունդին վրան ենք կամ ալ մէջը: Եթէ վրան ենք, ինչպէ՞ս որ ենք երկրիս վրայ, մեր վերեւ, մեր շուրջը տարածութիւն կամ բան մը պիտի ըլլայ անպայման: Իսկ եթէ գունդին մէջն ենք, կրնանք երեսը ելլել և նորէն վերի պայմանին ենթակայ ըլլալ:

Ոտքի կ'ելլեմ:

Իմ մանկութեան երկինքն ու երկիրը աւելի աղուոր, աւելի խորհրդաւոր էին քան «Յարաբերակաւորութեան» տիեզերքը: Իմ մանկութեան ցածուկ երկինքէն սաստիկ կրնայիք քաշել Անոստին կատարէն:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ